
A következő tanulmány az ELTE BTK 1997. évi díjnyertes TDK dolgozata. Sok hallgató igényét elégítjük ki azzal, hogy BLISS magyarul ilyen részletességgel eddig nem ismertetett rendszerét bemutatjuk. (A szerk.)

BLISS Bibliográfiai Osztályozása

Domsa Zsófia – Kőműves Erika

Bevezetés

Henry Evelyn Bliss (1870-1955) a College of the City of New York munkatársaként dolgozta ki osztályozási rendszerét. A főiskola könyvtárában 1891-től egészen 1940-ig dogozott. 1908-ban felkérték a kb. 50 000 kötetes könyvtár rendezésére. Korábban az összes használatban lévő osztályozási módszer korlátozó tényezőit megismerte, tapasztalatait könyvtári szaklapokban publikálta. A problémákat a század húszas-harmincas éveiben kialakult „nyelvészeti iskola” osztályozási rendszerét megelőlegező tárgyszószabályzat megalkotójával is megvitatta. Bliss nem a Cutter-féle úgynevezett *Expansive Classification*-t vette alapul saját rendszerének kidolgozásakor, hanem teljesen új osztályozást alakított ki. Osztályozási elveit 1910-ben ismertette először a *Library Journal* hasábján.

Hangsúlyozta, hogy a könyvtárakban olyan új, átfogó osztályozási rendszerre van szükség, amely nemcsak a tudományos munkát segíti elő, hanem egyaránt gazdaságos és alkalmazható a szakma számára. Úgy vélte, hogy módszere akár 300 000 kötetes gyűjtemény rendszerezésére is alkalmas.

A rendszer részletes kidolgozása és teljes kiadása 20 évet váratott magára. Az 1929-ben megjelent *The Organization of Knowledge and System of the Sciences*, valamint az 1933-as kiadású *The Organization of Knowledge in Libraries* című művek a Bliss-féle osztályozási rendszer elvi alapjainak részletes kidolgozását foglalják magukban. Szakrendszerének első – már táblázatokat is tartalmazó – változata 1935-ben jelent meg *A System of Bibliographic Classification* címen; a teljes második kiadást 1940-1953 között publikálta.

Habár művét nem kifejezetten iskoláknak szánta, a legnagyobb elismerést mégis az angliai iskolai könyvtárak körében váltotta ki. Sikerét az is bizonyítja, hogy számos oktatási intézmény gyűjteményében mindmáig használatban van.

Bliss művének jelentősége még inkább nyilvánvalóvá vált, mikor a rendszer teljes, kidolgozott változata négy kötetben látott napvilágot *A Bibliographic Classification* címmel.

Az 1940-ben megjelent első kötet tartalmazza a bevezető és a rendszer alapjait magyarázó táblázatok mellett az osztályozásban az A-tól G-ig terjedő osztályokat. Az 1947-es második kötetben folytatólagosan találjuk meg K-ig az osztályok táblázatait. Ide tartoznak az emberrel kapcsolatos tudományágak, mint az antropológia, a neveléstan, a pszichológia és a szociológia. A könyvben index is található. A harmadik kötet a további L-től Z-ig terjedő osztályokat foglalja magába, az emberrel és a társadalommal foglalkozó tudományterületeket is, tehát az emberiség, illetve az egyes nemzetek történelmét, a vallást, az etikát, egyéb társadalomtudományi területeket, valamint a nyelveket, az irodalmat, a bibliográfiát és a könyvtárakat. A negyedik 1953-ban megjelent kötet egy általános indexet, az előző kötetek együttes indexét tartalmazza.

Mivel ez a teljes változat csak a nagyobb oktatási intézmények, egyetemek, főiskolák számára volt könnyen elérhető, szükség volt egy olcsóbb és egyszerűbb kiadásra az átlagos iskolák könyvtárai számára. Ez a tömörített változat 1969-ben a School Association gondozásában *The Abridged Bliss Classification* címen jelent meg.

A Bliss-féle rendszer egyik legnagyobb előnyeként emelték ki, hogy a hasonló témájú, egymással rokonítható dokumentumok közti kapcsolatokat minden eddigi használatban lévő rendszernél alaposabban és világosabban tüntette fel, hozzásegítve ezzel az iskolai könyvtárakat egy modern, naprakész, alapjaiban mégis a sokéves hagyományokon nyugvó rendszer alkalmazásához. A tömörített változatot több mint 80 könyvtár alkalmazta. Ezek közül azonban mindössze kettő amerikai, a többi más angolul beszélő országokban található. Népszerűtlenségének oka valószínűleg az, hogy megjelenésekor a legtöbb már rendelkezett szakrendszerrel, vagy más általánosan ismert szakrendszert használt a feltárássra. Amerikában talán azért sem terjedt el ez a sok szempontból jó rendszer olyan széles körben, mert a könyvtárak számára előnyösebb volt, ha a Kongresszusi Könyvtár katalóguskártya szolgáltatását igénybe vehették.

A Bliss-féle bibliográfiai osztályozás alapelvei

Bliss a *The Organization of Knowledge in Libraries* című műve második kiadásában 32 definíciószerű tételben foglalta össze a könyvtári osztályozás alapelveit. Mills szerint az öt legfontosabb tétel a tudományok konszenzusáról, a rangsorról, a besorolásról, a rugalmasságról és a jelzetekről szól.

Konszenzus

A szakrendszer egyik meghatározó elve a konszenzus, tehát az a tudományos és oktatási téren kialakult egyetértés, mely a tudományágak egymáshoz való viszonyát meghatározza. Bliss végletesnek tekintette azokat nézeteket, melyek kora tudományos életében a konszenzus elvén kialakultak. Ez az egyetértés Bliss szerint „*viszonylag stabil*, és hajlamos arra, hogy még stabilabbá váljék, ha az elméletet és a gyakorlatot általánosságban és különösképpen részleteiben egyaránt megalapozzuk.¹”. A stabilitás Bliss érvelése alapján annak a ténynek a tükröződése, hogy a tudás rendszere és a természet fennálló rendje kölcsönösen összefüggnek egymással. Bliss igyekezett olyan elfogadható konszenzust létrehozni, amely ugyanakkor maximális hatékonysággal mutatja be az osztályok közötti alapvető kapcsolatokat is. Ez a konszenzus – különböző nézőpontokból nézve – nyilvánvalóan relatív és ráadásul pillanatnyi érvényű. Ezt Bliss is elismerte, de szerinte igenis nagy súllyal esnek latba a történelmileg hagyományosan elfogadott rendszerek sztoikus „triádtól” (logika, fizika, etika) kezdve egészen a sokkal részletesebb XIX. századi filozófiai rendszerekig.

Rangsor

A szakrendszer legfontosabb elve mégsem a sokat vitatott konszenzus, hanem a rangsor (subordination) elve volt.

Bliss szerint egy osztályozási rendszernek csoportosító vagy lineáris rendként kell megjelen-

nie, ugyanakkor összességében meg kell mutatnia az eltéréseket, amelyeket az osztályok megkülönböztetésére használ. (Ez nem teljesen igaz szerzőségi listákra, illetve thesaurusokkal kapcsolatban.) A csoportosító rendszert két központi kapcsolat segíti: az alárendelés (a speciálist az általánoshoz) és a mellérendelés (ugyanolyan szintű osztályok esetén vagy osztályokon belül).

Amikor Bliss ezt a két alapelvet vizsgálta, felfedezett egy harmadikat, amely az előző kettő néhány elemét egyesíti magában. Ez volt a rangsor elve: *„Nagyon fontos momentum, hogy a természettudományok sajátosságaik szerint rendeződnek; bizonyos értelemben minden tudomány egyedi, csak együttműködik a társadalomtudományokkal, ugyanakkor alárendeltje is annak, amelytől elméletek és alaptörvények tekintetében leginkább függ, és amelyből specifikusan levezethető.”*²

Ezzel a teóriával (amellyel öelötte már számos filozófus foglalkozott) indokolja például, hogy szerinte a fizika, amely az anyag és az energia alapvető természetével foglalkozik, „általánosabb”, mint a kémia, amely ugyan szintén az anyaggal és energiával foglalkozik, de sokkal specializáltabb szinten. A kémiának ez a fizikától való „függősége” látható például olyan kritikus területeken, mint a vegyértékelmélet, ahol a kémiai elemek együttes hatása végül is kifejezhető az atomszerkezet szakkifejezéseivel.

Feltűnő, hogy ez az elmélet (amely például azt is jelenti, hogy végső fokon minden biológiai fogalom megmagyarázható a fizika és a kémia szakkifejezéseivel) tele van nyilvánvalóan filozófiai megállapításokkal, mint ahogyan a konszenzussal kapcsolatos érvek is feltételezték, hogy az osztályok összefüggésben vannak az objektíven igazolható külső környezet fennálló rendjével.

Bliss élete során számos alkalommal kifejtette ezeket a következtetéseit: legalaposabban a *„The Organization of Knowledge and the System of the Sciences”* című műve 10. fejezetében.

Besorolás

Bliss szerint a könyvtári osztályozás olyan eszköz, amelynek segítségével meghatározhatjuk az információ specifikus osztályait és a köztük

lévő kapcsolatokat. Alapvető feladata az, hogy segítsen az információtárolókból (könyvtárak, bibliográfiák, indexek) való visszanyerésében. A kereső először is behatárol egy specifikus osztályt, amelyben a szükséges anyag valószínűleg található, azután – ha szükséges – pontosítja a keresést az eredeti osztály bővítésével, vagy szűkítésével. A második pontosító funkciót a besorolás segítségével használja, amikor összekapcsolja azokat az osztályokat, amelyek közeli kapcsolatban állnak egymással. Bliss támadta az információszerzés alfabetikus rendszerét, mert az csak a specifikus osztályok helymeghatározására volt elég, pedig egyre növekedett az igény a bibliográfiai keresésre is. Véleménye szerint ezeknek az igényeknek csak a szisztematikus besorolás tud megfelelni, amely feltétlenül alapelve kell legyen egy jó rendszernek, és ez csak bizonyos, az osztályok rendszerére vonatkozó alapelvek betartásával lehetséges.

Rugalmasság

Bliss osztályozási rendszerének újabb fontos alapelve az a felismerés, hogy a tudás – és ennek megfelelően az osztályok – relatívak; a logikus rend mindig a gyakorlati felhasználástól függ. Éppen ezért a rendszer az alternatív besorolások egész tárházát nyújtja; például bizonyos technológiák besorolhatóak a technológia főosztályába (U), de az alá a tudományág alá is, amelyhez a legszorosabban kapcsolódnak. Például az ásványtan kerülhet a kémiához tartozó kristálytanhoz vagy a geológiához tartozó geokémiába is; a nemzetközi jogot sorolhatjuk a politikai tudományokon belüli nemzetközi kapcsolatok alosztályába, illetve a jogtudományokhoz is.

Bliss a rugalmasság érdekében sok helyütt nemcsak azt engedi meg, hogy a főosztályok között alternatívan válogassunk, de néhol még azt is, hogy a belső alosztályok sorrendjét megváltoztassuk: például egy adott nyelv irodalmát lehet először korszak szerint és aztán formailag osztályozni, de elképzelhető fordítva is.

Fentiek kivitelezéséhez *jelzetekről* kellett gondoskodnia. Bliss ezt is nagy alaposággal oldotta meg.

Jelzetek

Bliss komolyan hozzájárult a jelzetelem elméletéhez és gyakorlatához, nem kis részben azzal, hogy kihangsúlyozta a jelzetek „viszonylagos és alárendelt” voltát, vagyis, hogy nem feltétlenül kell meghatározni kiemelt kapcsolatokat.

Osztályozási rendszerében két alapvető jelzetelemet határoz meg. Először is az összetett jelzetek használata gazdaságos módszer a különböző osztályok visszatérő fogalmak alapján való jelzetelemzésre. Másodsorban a jelzetek az összes jelentős rendszer közül itt a legrövidebbek. Bliss fontos elemnek tartja a jelzet fogadtatásánál a tömörséget, ezért osztályozási rendszerében számos módon törekedett rá.

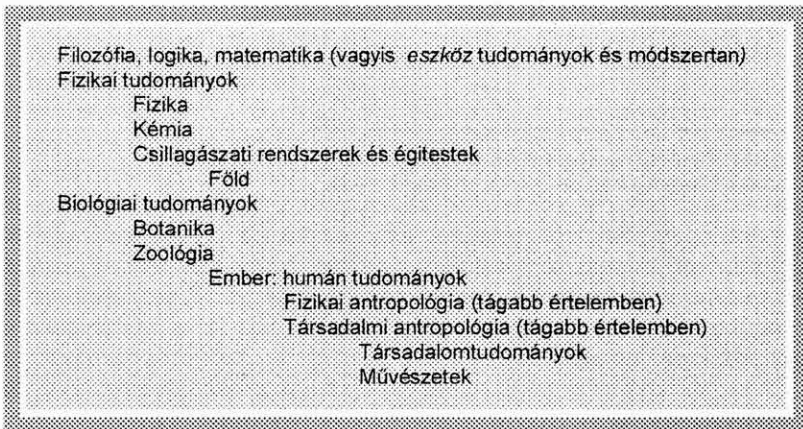
A tudományok rendje

Bliss osztályozási rendszerében egyfajta tudománytörténeti hagyományokon alapuló elvet követ; a tudományokat kétdimenziós – elméleti és gyakorlati szempontú – táblázatba rendezi.

Szakrendszerének legfőbb elve a tudományok fejlődési sorrendje, mellyel kapcsolatban, Bliss véleménye szerint, a 20. századra egységes nézet alakult ki a tudományos életben. A tudományok rendszere, szerkezete, valamint az egységes tudományterületek kapcsolódása olyan konvenciókon alapul, melyek a tudományos dokumentumok könyvtári osztályozását is meghatározzák.

Az alapok tekintetében Bliss rendszere nagyrészt az általánostól az egyediig terjedő alárendelés, illetve a rangsorolás elvét követi, viszonylag következetes és érthető módon:

A természettudományok között tehát a fizika az első hiszen a természet legalapvetőbb törvényeivel foglalkozik. Ezt a kémia követi, mivel ennek a fizika képezi az alapját; mindkét tárgyra pedig egyaránt épül harmadikként az asztronómia.

A Bibliographic Classification főosztályai

A Bliss-féle rendszer tényleges alapjául szolgáló főosztályokat nagybetűk jelölik.

- A** Általános tudomány és filozófia
- B** Fizika (ideértve a speciális fizikai technológiákat pl. rádió)
- C** Kémia (ideértve az ásványtant és a vegyipart is)
- D** Asztronómia, geológia és földrajz (általános és fizikai)
- E** Biológia (ideértve az őslénytant és a bioföldrajzot is)
- F** Botanika (ideértve a bakterológiát is)
- G** Zoológia (ideértve az állatföldrajzot és a gazdasági zoológiát is)
- H** Antropológia (általános és fizikai)
- I** Pszichológia (pszichiátria is)
- J** Nevelés
- K** Társadalomtudományok
 - Szociológia, etnológia, etnográfia (utazások és általános leírások)
- L-O** Történelem
 - M** Európa; **N** Amerika; **O** Ausztrália, Ázsia és Afrika
- P** Vallás, teológia, etika
- Q** Alkalmazott társadalomtudományok és etika; néprajz
- R** Politikai tudományok
- S** Jogtudomány
- T** Gazdaság
- U** Művészet általában; hasznos művészetek (kevésbé tudományos technológiák)
- V** Szépművészetek, szórakoztató művészetek és szabadidő
- W-Y** Filológia: nyelv és irodalom
 - W** Nem indo-európai; **X** Indo-európai; **Y** Angol
- Z** Könyvészet, Bibliográfia, Könyvtárak

(A táblázat további részletezése az 1. számú mellékletben található.)

A dokumentumcsoportok elkülönítése

A bibliográfiai szakrendszer szerkezetében úgynevezett megelőző numerikus osztályok (anterior numeral classes) állnak a már említett, a tudományterületeket fejlődési sorrendjükben tartalmazó főosztályok előtt.

A numerikus osztályok a következők

1. Referenzs könyvek (olvasóterem)
2. Bibliográfiai művek
3. Válogatott könyvtár (az olvasóterem és más külön könyvtárak számára)
4. Ágazati szakmai könyvtárak
5. Vegyes művek (poligráfiák, unikumok, metszetgyűjtemények, fényképek, kéziratok stb.)
6. Periodikák
7. Társaságok; testületi kiadványok
8. Helyi gyűjtemények (vagy egyéb külön-gyűjtemények)
9. Elavult, selejtezendő művek

Ennek a besorolásnak az a célja, hogy a könyvtáros bizonyos dokumentumcsoportokat elkülöníthesse a főgyűjteményen belül.

A referenzsművek esetében (1. osztály) például két út között választhat az osztályozó. Ha a számjegyet az adott dokumentum *jelzete elé* írja, akkor ezzel egy speciális, csak a referenzs művek számára fenntartott „polcra” helyezi a könyvet. Ha azonban a számjegy a *betűjelzet mögé* kerül, akkor a könyv helye a rendes polcon (például egy földrajzi lexikon esetében a földrajzi témájú művek között) van. A referenzs művek esetében azonban még egyértelműbb megkülönböztetés a betűjelzet mellett a Ref. rövidítés használata.

A másik kérdéses osztály a hatos, azaz a periodikák osztálya. Itt is fennáll annak lehetősége, hogy az adott folyóiratot az annak megfelelő témához helyezzük, így azonban, többek között tá-

rolási problémák adódhatnak. A másik lehetőség, egy külön, csak a periodikák számára fenntartott polc létesítése. Itt azonban a túlzott általánosítás veszélye forog fenn. Áthidaló megoldásként a tárgyi besorolást követően egy cím szerinti betűrend hozható létre.

Végül a kilencedik osztályhoz, azaz a selejtezendő művek csoportjához szükséges annyit magyarázatot fűzni, hogy az ide besorolt művek elkülönítését a tudományok gyors fejlődése teszi elkerülhetetlenné.

A megelőző osztályok alkalmazásában rejlő lehetőségek azonban nem mindig használják ki. Előfordul, hogy a könyvtárak nem eredeti céljának megfelelően alkalmazzák vagy egyáltalán nem is veszik igénybe ezt a besorolást.

Az alternatív besorolás

A Bliss-féle hierarchikus tudományfelosztáson alapuló rendszer kedvező adottsága az alternatív besorolási lehetőség, melynek révén az egyes tudományok más tudományok alosztályaként is szerepelhetnek a felosztásban. (Lásd 2. sz. *melléklet*.) Az alternatív besorolás érvényes a rendszer alosztályai, azaz a specifikus tudományterületek esetében is. Ez az osztályozás a művek többszemponútú elemzését teszi lehetővé. Az egyes könyvtárak igényeiknek megfelelően alakítják ki a dokumentumaik besorolásához alkalmazott szemszögek, avagy a facetták sorrendjét. E lehetséges alternatívák közül a könyvtárnak előzetesen kell kiválasztania a számára legkedvezőbbet, s azt következetesen alkalmaznia. A facetták sorrendje könyvtáranként különböző, gyakorlati alkalmazásukban azonban kötött. Ahhoz, hogy valaki felelősséggel tudjon dönteni a választott alternatíva kérdésében igen nagy szakmai hozzáértésre, tapasztalatra és tájékozottságra van szükség.

Az alosztályok kialakításának módszere

A tudományterületeket soroló főosztályok az úgynevezett facetta-elemzés révén további al-

osztályokra bomlanak. Ilyenkor a dokumentumot többszempontú vizsgálatnak veti alá az osztályozó.

Ez az elemzés az alosztályok egymástól való elkülönülését okozza, s az összetevők felsorolása révén az elemzési szempont is nyilvánvalóvá válik.

Például az **S** betű alá a jogi és jogtudományi munkák tartoznak; ezen belül **SE**-től **SO**-ig a jog fajtáinak facettáit találjuk (pl. **SJ** polgári jog; **SM** tulajdonjog); **SP**-től **SQ**-ig a jogi eljárásokat és jogi szervezeteket sorolja (pl. **SPH** bizonyítékok; **SQC** bíróságok).

Bliss facetta-elemzése azonban nem tekinthető tökéletesnek, mivel az összetevőket csupán felsorolja, s nem ad mélyreható elemzést.

A tudományok négszempontú vizsgálata

A *Lexikon des Bibliothekswesens* szerint Bliss rendszerében a Comte-i pozitivisták filozófia hatása fedezhető fel. Ez a szemléletmód a lexikon cikke alapján a tudományok négy szempont szerinti megközelítésében és így az alosztályok kialakításában mutatkozik meg.

A következő aspektusokról van szó:

1. az adott tudomány filozófiája;
2. maga a tudomány;
3. az adott tudomány története;
4. a tudomány gyakorlati alkalmazása.

E felosztás szerint a tudományok elméleti kérdéseit mindig következetesen párosította a tudomány gyakorlati alkalmazásának területeivel.

August Comte azonban így ír: „*A természet-tudományok között két osztályt kell egymástól elkülöníteni: az absztrakt vagy általános tudományokat, melyek a jelenségek törvényeit kutatják; valamint a konkrét leíró tudományokat, melyek az adott kor törvényeit tárják fel.*”³

Ez a nézet ellenkezik Bliss elveivel, mert szerinte „*minden tudomány részben elvont és elméleti, részben pedig konkrét, leíró*”⁴

Bliss tehát elutasította a témák *absztrakt* és *konkrét* csoportokra való bontását, az elvont tudományokat (filozófia és módszertan) mindig következetesen párosította a hozzájuk kapcsolódó konkrét tevékenységekhez. Hasonlóképpen igyekszik kiszámíthatóvá tenni osztályozási rendszerét, azt a régi jelzettelési elvet alkalmazva, hogy

olyan összetett fogalmak esetében, amelyekben mind általános, mind specifikus osztályok tükröződnek, a specifikus elemet idézi elsőként (pl. a fizikai kémiát a fizika alatt, a biokémiát a biológiánál, az orvosi pszichológiát a pszichológiánál, a nevelési pszichológiát a nevelésnél). Ez tulajdonképpen „visszaható” alapelvet jelent, ahol az összetételeket úgy helyezik el, hogy elsőként a specifikus tevékenységet említik, a folyamat visszatér az „általánosabb” felé, míg végül eléri az „általános” nézőpontot.

A társadalomtudományoknál Bliss kevésbé érvényesíti ezt az elvet, mert itt fontosabbnak tartja a konszenzusra való törekvést, vagyis a tudományok között éppen akkor fennálló kapcsolatokat. Például egy-egy ország története leírásának különböző vonatkozásait az országoknál közli (**M-O**-főosztály), ahelyett, hogy alárendelné a társadalmi tevékenységeknek (pl. jog, politika).

Másik ilyen példa lehet a technika kezelése. A rangsor elve szerint ezt speciális társadalomtudománynak kellene tekintenünk (a társadalom „anyagi kultúráját” adja), és Bliss ekként is kezeli. A vonatkozó irodalom igényei miatt azonban célszerűbb, ha némely technikai vívmányt inkább abba a tudományágba sorolunk, amelyből származik (pl. elektronika, számos kémiai találmány). Ezt Bliss is elismeri, így mindezek a technológiák a fizika, illetve a kémia címszónál találhatóak meg. Más technikák esetében viszont a rendszer alternatívát engedélyez.

A szisztematikus táblázatok

A szakrendszer 22 szisztematikus táblázatot és 24 ezekhez csatlakozó kiegészítőt tartalmaz. A kiegészítő részek a teljes rendszer létrejöttét követően alakultak ki azzal a céllal, hogy segítsék az osztályozás menetét és a szakrendszerben való eligazodást. A táblázatok között vannak általánosak (amelyek bármely osztályhoz alkalmazhatóak) és specifikusak (csak bizonyos osztályok esetén használhatóak).

Az **1. táblázat** számok felhasználásával – tehát numerikus kategóriák alkalmazásával – *formai alosztályokat* hoz létre. Ez az osztályozó számára lehetővé teszi, hogy a dokumentumokat

fizikumuk, illetve méretük szempontjából is megkülönböztesse, tehát különbséget tegyen mondjuk a lexikonok, feladatlapok és egy könyv fejezetei között.

Például az **NN** jelzet New Yorkot jelöli, így az **NN6**-os alosztásba tartoznak a várossal kapcsolatos periodikák, mivel a 6-os szám a numerikus csoportosításban ezt a fizikumot jelöli.

A **2. táblázat**ban kisbetűket használva földrajzi alosztásokat hozunk létre, például a **HHKv** jelzet az afrikai öltözködést jelenti, mivel a **HHK** alosztály általában az öltözékekkel foglalkozik, míg a kis **v** betű Afrikát jelöli; **Hom** délkelet-európai kórházak, **Homf** magyar kórházak, **Homg** budapesti kórházak. Ez hasonlóan az előzőhöz az egész rendszerben érvényes, kivéve bizonyos főosztályokat, ahol külön hely szerinti besorolás készült (pl. történelem).

A **3. táblázat** nagybetűi előtt vesszők állnak, s a *nyelvek és népek szerinti alosztást* jelölik, például **XRY,M** a portugál irodalom angol nyelven, **XRY,T** magyarul.

Szigorúan véve ez a táblázat nem is lenne az általánosak közé sorolható, mert csak olyan területekkel kapcsolatban szokás alkalmazni, mint például az irodalom vagy a filozófia, de elméletben bármely főosztályhoz tartozó dokumentum nyelvét jelölhetjük a segítségével, amennyiben az adott könyvtár számára ez fontos besorolási szempont.

A **4. táblázat** a *korszak szerinti alosztásokat* mutatja be, és szintén nagybetűket használ, például **TU3A** adózás az ókorban, **TUJ3N** jövedelemadó a XIX. században. Néhány főosztály (pl. irodalom) esetében itt is külön korszak szerinti besorolást használhatunk, és a 4. táblázat alosztásai érvénytelenek.

A további táblázatok már csak bizonyos tudományterületek vonatkozásában adnak lehetőséget a pontosabb meghatározásra.

A speciális rendszerező táblázatok közül jellemző példa a 13. táblázat (a betegségekhez kapcsolható alosztások). Ebben szerepel a **D** diagnózis, az **E** etiológia (kóroktan) és az **N** kezelés alosztály. Ha ezeket hozzátesszük egy betegséghez, megkapjuk a jelzetet, például **HPSM,D** epilepszia diagnózisa, **HPSM,N** epilepszia kezelése stb.

A rendszerező táblázatok némelyike különleges igényeket elégít ki: például a **J** Nevelés fő-

osztályban az egyik táblázatban speciális alkalmazások szerepelnek a különböző iskolatípusok szerint. Vagy a filológiánál elkülöníthetünk alosztályokat nyelvészeti szempontból (pl. **G** nyelvtan), irodalmi formájuk szerint (pl. **Q** dráma), a műveket szerzők szerint is rendezhetjük, illetve a rendszer azt is megengedi, hogy különválasszuk a főbb irodalmi nyelveket.

Ha szükséges, a főosztályi jelzetekhez több különböző rendszerező táblázatból is választhatunk kiegészítést. Hogy ne keverjük össze, melyik táblázatból származik a jelzet, a 3. táblázat (népek és nyelvek) nagybetűi előtt Bliss vesszőt használ.

Mivel a szisztematikus táblázatokat Bliss utólag csatolta a BC-hez, ezek néha ütköznek a rendszer bizonyos elemeivel, így például az eddig még nem említett mnemotechnikai módszerrel kialakított osztályok jelzeteivel is.

A mnemotechnikai módszer

A mnemotechnikai jelzetelemek szintén alosztályokat határoznak meg. Itt az egyes diszciplínák angol neveinek kezdőbetűi a jelzetek memorizálásában és felismerésében segítenek. Például a **P** jelzetű vallás főosztályban az **Etikát** a **PE**, a **Római katolikus egyházat** és teológiát a **PR** jelöli; vagy a **H** jelzetű antropológia (embertan) főosztályban a **HH** az emberi **Higiénét**, az **S** a **Sebészetet** (surgery) jelöli. (További példák a 3. számú mellékletben olvashatók). Ezt a módszert igyekezett a földrajzi alosztásoknál is alkalmazni, de más esetekben gyakran nem tudott következetes maradni, és kénytelen volt a betűket több különféle értelemben is használni.

A mnemotechnikai jelzeteknek sajnos nagy hátrányuk, hogy a szakok eredeti sorrendjét megzavarhatják. Hivatkozva az előző példára, az **S** betű a főosztályok rendszerében a jogtudományt jelöli.

A jelzetezés

Bliss rendszere elsősorban az A-Z-ig terjedő nagybetűket, az 1-9-ig terjedő arab számokat (a

nullát tudatosan nem, mert könnyen összekeverhető lenne az O betűvel) és az a-z-ig terjedő kisbetűket használja. A vesszőt facettajelzőként, a kötőjelet pedig szakaszjelzőként alkalmazza (ha a kapcsolódó elemek inkább különböző tárgykörökből származnak, mint ugyanazon osztály különböző facettáiból). Bár Bliss eredetileg néhány meglehetősen szokatlan jelet (pl. &, % stb) is felhasznált, ezeket később visszavonta.

A jelzetrendszer két szempontból is roppant egyszerű: egyfelől közismert jelekkel dolgozik (arab számok és latin betűk), és mellőzi az „önkényesen” alkotott jeleket, másfelől nagyon tömör. Például a **DHP** jelzet a kőzetek földtani alkalmazását jelöli, a **KOT** a sémi-hámi nyelvek használatára utal Észak-Afrikában, a **HFRF** a vérben lévő vörös vértestekre vonatkozik. Látható tehát, hogy egészen speciális témák rövid, maximum három vagy négy elemből álló jelzetkombinációval kódolhatóak.

A rendszer kapacitását lényegesen megnövelte a kizárólag számokat alkalmazó osztályozásokhoz képest, hogy jelzetelésében kis- és nagybetűket, központosítást és természetesen számokat is használ. Ezzel azonban figyelmen kívül hagyta azt a tényt hogy a tizedes osztályozás széleskörű elterjedését éppen a számok által biztosított egyértelmű jelzetrendszer tette lehetővé.

Komoly félreértéseket okozhat ugyanis a hasonló alakú jelzetelemek keveredése. Például a Z-t 2-es számként, a nagy l-t vagy a kis l betűként vagy 1-es számként is értelmezhetjük.

A Bibliográfiai Osztályozás indexe

Az 1953-ban – két évvel Bliss halála előtt – megjelent negyedik kötet tartalmazza a négy mű közös indexét. Relatív index, vagyis az egyes címszavaknál számos alosztályt alakít ki. Bliss becslése alapján a rendszer indexének hozzávetőlegesen 132 000 adatot kellene magába foglalnia. A tényleges index azonban csak 45 000 darabot tartalmaz, s ezek között is számos jelzet feleslegesen fordul elő több alkalommal. Az indexben ugyanis nem szükséges megismételni a csoportokat, amennyiben ez már az osztályozás rendjéből is kiderül. Ilyenkor csak a főcsoport jelzete fordul elő más-más kiegészítésekkel, ame-

lyek csupán a főtárgy speciális megközelítéseit jelentik.

Az alosztályok Mills szerint így is eltúlzottan részletezőek (pl. vasút **TNP:UHL** bejegyzésnél 80 különböző kifejezést sorol fel, mindegyiket a saját jelzetével együtt, de ezek közül csak négy tényleges alosztálya a **TNP** vagy az **UHL** jelzeteknek, és ezek is könnyen kikereshetőek a rendszerező táblázatokból). Ugyanakkor Bliss nem minden alárendelt tárgyszót ismételt meg ott, ahol betűrendben következne (pl. termőföld), így aki más szövegösszefüggésben keresné az illető szót, az nem fogja megtalálni.

A jelzetek betűrendbe sorolása a következőképpen történik: 1-9; a-z; - ; ; A-Z.

A BC általános mérlege

A Bibliographic Classification számos hibája ellenére, igen sok erénnyel is rendelkezik. Kiváltképp a főtudományok sorrendje s az ezekhez kapcsolódó jelzetelés sorolható előnyös tulajdonságai közé.

Sokak azonban a rendszer bizonyos hátrányát vélik abban felfedezni, hogy Bliss egész pályafutása során csupán egy könyvtár problémáival szembesülve meglehetősen leszűkített nézetek alapján próbált választ keresni az állományszervezés kérdéseire.

A College of the City of New York könyvtára mindmáig Bliss rendszerét alkalmazza. Hatékonyágát bizonyítja, hogy számos felsőoktatási intézmény és speciális gyűjtőkörű könyvtár is a BC-t vette át.

Bliss osztályozását elsősorban a bölcsészet-, valamint a társadalomtudományok szempontjából tartják hasznosnak. A természettudományokat tárgyaló, 1940-ben megjelent kötet ugyanis túlzottan részletes.

Az alternatív besorolás által nyújtott lehetőségek révén az osztályozás rugalmassá, egymástól eltérő típusú és orientáltságú könyvtárak számára könnyen átvehetővé vált.

A rendszer ismertetéséből kitűnik, hogy Henry Evelyn Bliss osztályozásának egyaránt vannak előnyei és hátrányai.

Mills szerint Bliss rendszerének egyik fő problémája, hogy bizonytalan a keresés. A rend-

szer következetlensége leginkább a nem egyértelmű jelzetkombinációból adódik. A már említett zavaró átfedéseken kívül további problémát jelenthet, hogy a jelzetelemek sorrendjére és kapcsolódására nincs állandó szabály. Annak ellenére, hogy rövid jelölésről van szó, igen könnyen összetéveszthetőek, s a különböző jelzetelemek keveredésével az osztályozás igencsak bonyolulttá válik.

Bliss osztályozási rendszerének másik gyengéje, hogy bizonyos osztályoknál nem elég részletes: nevezetesen a fizikában előforduló egyes technológiáknál. Ennek az az oka, hogy Bliss nagyrészt egyedül dolgozta ki rendszerét. Bár számos könyvtárossal és az egyes témák szakértőivel is konzultált, a rendszer azért leginkább saját erőfeszítései eredménye. (És ez még fizikailag is igaz, mert a kiadott munka egyes részeit az ő sajátkezűleg gépelt kéziratairól nyomtatták.)

A rendszer fogadtatása nem volt egyértelmű. A szakmabeliek közül volt, aki visszatetszéssel fogadta Bliss munkáját, mások viszont a világ legnagyszerűbb osztályozásának kiáltották ki.

Classification and Indexing in Libraries című munkájában Vickery például igencsak bírálja Bliss rendszerét: „Ennek a 19. századi osztályozónak próbálkozása, hogy a tudományok felosztására új alapokat találjon és ezzel az arisztotelészi szintézist megváltoztassa, tulajdonképpen sehova sem vezet.”⁵

Eugene Garfield a Blisszel folytatott beszélgetéseiből könyvet jelentetett meg, e műből kitűnik, hogy Bliss minden tudományterületen megpróbált ismereteket gyűjteni, hogy átfogó képet alkothasson a tudásról. Eközben persze rá kellett jönnie arra, hogy ennek a mérhetetlen ismeretanyagnak teljes birtoklása lehetetlen feladat. A megoldás az osztályozás műveletében, azaz a tudományterületek közt fennálló relációk kimutatásában rejlik.

Az 1940-es kiadású kötet előszavában Bliss így ír munkájáról: „E könyv célja, hogy koherens és átfogó rendszert mutasson be, mely az osztályozás logikái elvén alapul, s megegyezik a tudományok és az oktatás rendjével, s amely elérhető a könyvtári szolgáltatások, a bibliográfiák, illetve a dokumentáció számára. Másik célja, hogy a régebbi, többé-kevésbé már elavult rendszereket felülvizsgálja és felújítsa. A harmadik célja pedig az, hogy a tárgyi katalógusok számára rugalmas,

*hatékony és gazdaságos osztályozást, jelzetrendszert, valamint indexet biztosítson.”*⁶

Különösen az elsőként említett célra szeretnénk felhívni a figyelmet, hiszen ez a könyvtári osztályozás lényegét fogalmazza meg mint elméleti, mint gyakorlati oldalról. Bliss tevékenysége komoly előrelépést jelentett az osztályozás és tudomány fejlődésében. Munkájában nemcsak új szempontokra hívta fel a figyelmet, hanem olyan rendszert alkotott, amely továbbfejlesztésre alkalmas, és a szakma számára fontos tapasztalatokat jelent.

Hivatkozott irodalom

1. BLISS, Henry Evelyn: The organization of knowledge in libraries. Second ed. New York: Wilson, 1939. 42-43. p.
2. BLISS, Henry Evelyn: The organization of knowledge and the systems of the sciences. New York; Holt, cop. 1929. 153. p.
3. VICKERY, Brian Campbell: Classification and indexing in science. London, Butterworth, 1975. 154. p.
4. uo. 154. p.
5. uo. 155. p.
6. MALTBY, Arthur – GILL, Lindy: The case for Bliss. Modern classification practice and principles in the Bibliographic Classification. London; Munich etc; Bingley; Saw, 1979. 15-16. p.
7. uo. 49. p.
8. uo. 49-50. p.

Felhasznált irodalom

- BABICZKY Béla: Bevezetés a könyvtári osztályozás elméletébe és gyakorlatába. Egyetemi jegyzet. Bp. Tankönyvkiadó, 1975. 165-172. p.
- BLISS, Henry Evelyn: A system of bibliographic classification. Ind. cd. New York, Wilson, 1936. 343. p.
- BLISS, Henry Evelyn: A bibliographic classification. Extended by systematic auxiliary Schedules for composite specification and notation. New York, Wilson.
1. vol. Introduction and anterior tables and systematic schedules and classes A-G 1940. 615. p.
 2. vol. Classes for H-K The human sciences. With introduction and index 1947. 313. p.
 3. vol. Classes for L-Z The special human studies: history of peoples and nations, religion, ethics, and special studies, languages and literatures, bibliography and libraries 1953. 84. [574] p.
 4. vol. General index, combining the indexes of volume 1-3. 1953. 426. p.

The abridged Bliss classification. The bibliographic classification of Henry Evelyn Bliss revised for school libraries by the Bliss Classification Working Party, London: School Library Association, 1969.

BUCHANAN, Brian: Theory of library classification. London: Clive Bingley, 1979. 141 p.

GARFIELD, Eugene: A memorable day with Henry Evelyn Bliss, = In Wilson Library Bulletin 1974-1975/4. 288-299. p.

METCALFE, John: Information retrieval, British and American, 1876-1976. Metuchen, NJ; The Scarecrow Press, Inc., 1976. 151-161. p.

MILLS, Jack: Bibliographic Classification In = Encyclopedia of library and information science, volume 2. New York: Marcel Dekker, 1969. 368-378. p.

MILLS, Jack: The new Bliss Classification In.= Catalogue and Index. 1976/40. 1-6. p.

MILLS, Jack: Attention please, for BC2 In.In:International Classification. 1983/1. 24-28. p.

**1. sz. melléklet
A főosztályok rendszere**

<p>A Általános tudomány és filozófia Ontológia, kozmológia, teológia Ismeretelmélet Logika és módszertan Matematika Metrológia és statisztika Természettudományok</p> <p>B Fizika Mechanika Speciális fizika Speciális mechanika</p> <p>C Kémia Fizikai kémia Ásványtan kristálytan Speciális kémia Kémiai technológia Speciális természettudományok</p> <p>D Asztronómia Geológia Földrajz Természeti földrajz Meteorológia</p> <p>E Biológia Morfológia Fiziológia és ökológia Genetika Paleontológia Törzsejlődéstan</p>	<p>F Botanika G Zoológia H Antropológia Fizikai antropológia Orvostudomány I Pszichológia J Nevelés K Társadalomtudományok Etnológia Etnográfia L-O Történelem Társadalomtörténet Politika P Vallás, teológia, etika Q Alkalmazott társadalomtudományok R Politológia S Jogtudomány T Közgazdaságtan U Művészet, alkalmazott művészetek V Szépművészetek, szabadidő Eszztétika W-Y Filológia Nyelvészet, nyelvek Irodalomtudomány Egyes népek irodalma Retorika és kritika Színművészet</p>
--	--

2. sz. melléklet
Néhány példa az alternatív
besorolásra

- A légi közlekedés és repülés besorolható a fizikához (BT) vagy a művészetekhez (UK).
- A könyvészet, bibliográfia és dokumentáció besorolható az irodalomhoz vagy a második megelőző osztályba, a speciális gyűjteményekhez.
- A biokémia (EH) a szerves kémia alosztályaként is szerepelhet (CS).
- Az alkotmányjog szerepelhet a politológiánál (RC) és jogtudománynál (SC).
- A közgazdaság története elhelyezhető az általános történelemben (LG), de helyesebb, ha T8 alá soroljuk be.
- A történelmi és politikai földrajz kerülhet a történelemhez (L3) vagy a társadalomtudományokhoz (KT).
- A tudománytörténet összekapcsolható a filozófiatörténettel az AA-AD szekciókban vagy besorolható a tudományhoz (AK).
- A könyvtárak kerülhetnek a nevelés alosztályába (J), de Z osztályként a főosztályok közé is felvehetőek.
- A fizikát és kémiát is alkalmazó fényképészet a művészetek között is szerepelhet.
- A pszichológia, mint tudomány az I főosztályt alkotja, de alaptudományként bekerülhet az első főosztályba (AI).
- A vallás, a teológia és az etika filozófiai vonatkozásai besorolhatók az AJ jelzethez is.

AL	Logic
AM	Mathematics
C	Chemistry
CI	Inorganic chemistry
CO	Organic chemistry
CT	Chemical technology
HB	Human body
HH	Human hygiene
HM	Medical science
HO	Hospitals
NA	North America
PE	Ethics
PR	Roman Catholic church
QV	Women
UA	Agriculture
UE	Engineering
VA	Architecture

3. sz. melléklet
A mnemotechnika alkalmazása